

мистецьких надбань і, водночас, у підтримці й створенні національних, регіональних культурних продуктів, якщо вони вписувалися у згадані стандарти;

□ західноєвропейська модель: певна багатокультурність за умов визнання домінування ліберально-демократичної політичної ідеології та ціннісно-нормативних настанов того способу життя, який прийнято означати як буржуазний. Парадоксально, що ця модель викликала чималу критику саме у Європі, тоді, як певну її успішність визнають далеко від неї – в Канаді та Австралії. Привабливість гасел ліберальної толерантності і демократичних прав на «інакшість» в межах прийнятного плюралізму проте, почасти, підважувалася недотриманням того, що проголошувалось у реальних обставинах.

Висновок. Отже, багатокультурність тягне за собою численні проблеми і небезпеки, необхідність постійного пошуку, за висловом К. Леві-Строса, «оптимуму розмаїття» [1, с. 86], але, водночас, вона може бути потужним ресурсом розвитку. Таким чином, дискусії соціологів залишають це питання відкритим, аполітичні вирішення проблем співіснування різнокультурних спільнот залишаються непевними і невизначеними.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бандурка А. С. Строката ковдра мультикультуралізму. Харків: Золотамиля, 2013. 198 с.
2. Бауман. З. Глобалізація. Наслідки для людини і суспільства. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. 109 с.
3. Танчер, В. (2017). Мультикультуралізм як соціокультурний феномен сучасності. «Соціопростір: міждисциплінарний електронний збірник наукових праць з соціології та соціальної роботи», (6), 11-15. URL: <https://periodicals.karazin.ua/socioprostir/article/view/8408> (дата звернення: 27.03.2021).
4. Танчер, В. В. Мультикультурні проблеми соціального світу, що глобалізується. Український інформаційний простір. Науковий журнал. 2013. No1, частина 2. С. 183-191.

Мигалевич Марія

Науковий керівник – доц. Морська Наталія

СТАНІСЛАВ ОРІХОВСЬКИЙ-РОКСОЛАН ЯК ВАЖЛИВА ПОСТАТЬ В ІСТОРІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ГУМАНІСТИЧНОЇ ДУМКИ

Однією із проблем навчання історії школах, є утвердження у свідомості дітей викривленої візії місця України у загальноєвропейських історичних процесах, наче наші землі вони заторкнули частково і побіжно. Однією із «білих плям» історії є місце українців у становленні культури Ренесансу. Багато залишилось нерозкритих та недооцінених постатей. На нашу думку, про них потрібно говорити та активно висвітлювати всі аспекти їх діяльності.

Ця стаття присвячена Станіславу Оріховському-Роксолану, видатному діячеві епохи Ренесансу, який залишив після себе велику та багатогранну спадщину. На нашу думку, досліджувати його особу є актуально, оскільки він стояв при витоках ідеології європейського гуманізму, багатьох модернізаційних процесів, а також з гордістю називав себе русином і розповідав інтелектуалам Західної Європи про українські землі, їх історію, культуру та віру.

У процесі дослідження ми користувалися творами Станіслава Оріховського, виданими в українському перекладі [4], а також доробком таких вчених, як: Д. Вирський [1], Д. Наливайко [2], П. Сас [5], К. Липа [3].

Найвизначнішою статтю в слов'янській літературі, написаній латиною, був Станіслав Оріховський. Він народився у 1513 р. в сім'ї дрібного окатоличеного руського шляхтича та дочки православного священика [1, с. 70]. Отримане в батьківському домі виховання і атмосфера мультикультуралізму, в якій хлопчик зріс, зробила його толерантним до різних течій християнства, відкритим до нових ідей та спроможним критично ставитися до релігійних питань, що було дуже нетипово для тогочасного суспільства.

У 1526, Станіслава, тринадцятилітнього хлопчика, відправили навчатися до Краківського університету, досить швидко стало ясно, що йому потрібна краща освіта, ніж та, яку там могли дати схоласти, тому юнак поїхав у Відень. Його наставником був Йоганн Александр Брасікан, юрист і гуманіст, наближений до Максиміліана I, професор законів Імперії, один з найвідоміших інтелектуалів того часу. Однак, тоді були складні і страшні часи, юнак своїми

очима бачив, яку небезпеку становить Османська імперія, чия армія обложила Відень. Це дуже вплинуло на його подальшу діяльність, він вважав, що повинен постійно нагадувати про небезпеку з боку турків.

У 1529 р., рятуючись від війни, Станіслав переїжджає у Віттенберг. Талановитого студента відразу помітили Мартін Лютер та Філіпп Мелактон. Лютер опікувався ним, навіть поселив у своєму домі, вочевидь, покладаючи на талановитого юнака великі надії [1, с. 83]. Близькість до видатних діячів Реформації, знайомство з гуманістичною і реформаційною літературою, враження від складної німецької дійсності після Селянської війни – все це сформувало у Станіслава зовсім не середньовічне світобачення і реформаційні погляди. Батько, злякавшись, що його син перейде в протестантизм, змусив сина покинути Німеччину. Станіслав продовжив навчання в Падуанському та Болонському університетах, а останні роки за кордоном провів в Римі, де мав покровителів серед кардиналів. До кола його знайомих і близьких приятелів входили визначні церковні й державні діячі — Александр Фарнезе, Франціско Коммендоні, Геронімо Гінуччі, філософи Антоні Пассера та Гаспар Контаріні. Не менш іменитих друзів мав у Німеччині — Лукас Кранах Старший, Ульріх фон Гутен, Альбрехт Дюрер.

Станіслав Оріховський повернувся додому в тридцять років, будучи відомим на всю Європу інтелектуалом. Він був одним з тих мислителів, які взяли все від середньовічної системи «семи вільних мистецтв» (тривіум: граматики, риторика, діалектика; квадрівіум: арифметика, геометрія, астрономія і музика). Станіслав Оріховський не просто досяг максимального рівня у здобутті освіти за середньовічним зразком, він його переріс у досить юному віці, коли покинув Краківський університет через невдоволення схоластиком, яка там панувала. Станіслав втілював собою ідеал освіченої людини того часу, адже володів трьома класичними мовами: латиною, грецькою та давньоєврейською [2, с. 98]. В його творах ми бачимо найвищі інтелектуальні здобутки поєднання «осені Середньовіччя» і Ренесансу (адже він відвідав багато країн, які перебували на різних щаблях суспільної еволюції і, відповідно, процес переходу від Середньовіччя в ранньомодерний період там відбувався неодноразово, тому вважаємо, що не слід його вважати діячем якоїсь одної епохи), коли латиномовна література вийшла на максимальний рівень розвитку.

На його особистість впливало багато культур. Перша це руська культура, що визначила його самоідентифікацію, друга – польська, він відчував себе патріотом свого королівства, і слід враховувати, що Станіслав зріс в польському освітньому середовищі, де ще дуже сильними були позиції «семи вільних мистецтв». Потім Оріховський потрапляє в німецьке реформаційне середовище і в італійське ренесансне, де формується як мислитель модерної доби, як гуманіст. Він став чи не єдиним інтелектуалом того часу, не з книжок знайомим і з православ'ям, і з католицизмом, і з протестантизмом в стадії зародку. Його сприймали як свого в країнах Західної Європи, Польщі та на українських землях [5].

Тривале перебування за кордоном не вплинуло на самоусвідомлення Станіслава. У першому творі, написаному вдома трактаті «Зразковий підданий» він пише: «Я русич і хвалюся цим, і охоче про це заявляю, пам'ятаючи про свій грецький рід і руську кров, про місце, де я народився і виріс». Свої твори Станіслав завжди підписував Оріховський-Русин або Оріховський-Роксолан [2, с.100]. Однак це не заважало йому бути польським патріотом водночас. Саме Станіславу Оріховському довгий час приписували авторство формули ідентифікації українського шляхтича в Польщі: «руського племені польської нації» («gente Ruthenus natione Polonus») [5]. Авторство фрази не доведене, але не слід думати, що це не відповідає його справжнім переконанням. На нашу думку, твори Станіслава Оріховського-Роксолана є дуже цікавим джерелом для дослідників становлення української ідентичності.

Він рішуче виступав на захист православної церкви від утисків. Католицьке духовенство вимагало повторного хрещення при переході в католицизм і вважало богослужіння та таїнства, проведені за східним обрядом, недійсними та варварськими. Станіслав написав твір «Хрещення у русинів», де спростовує упереджені судження, наводить переклади слов'янських богослужбових текстів латиною, та доводить, що обряди, проведені церковнослов'янською, абсолютно тотожні латинським, і що принципових відмінностей між вченнями різних течій немає [5].

Православну церкву Станіслав Оріховський трактував як морально чистішу, порівняно із католицькою, особливо часто наводячи подібні аргументи у творах, спрямованих проти папи Римського. Він засуджував папство як інститут, що служить не Господу, а власним інтересам,

втручається у справи різних країн, перешкоджає науці та мистецтву. Також Станіслав різко засуджував celibat католицького духовенства, оскільки вважав, що це зовсім не сприяє моральній чистоті, а навпаки, призводить до перелюбу та порушення клятви [4 с. 546]. Можливо, він дуже активно полемізував з цього приводу через особисті мотиви, адже батьки визначили йому долю наперед, вирішивши, що він повинен бути каноніком. А сам Станіслав хотів вступити в шлюб та зробив це, за що його відлучили від церкви і мало не засудили як еретика [2, с.102].

Оріховський прославився як блискучий оратор, чії промови вважали за вірєць. При тому він не писав хвалебні панегірики королям, а навпаки, висловлював опозиційні точки зору, критично ставився до середньовічної думки про монарха, як особу, всі дії якої походять від Бога. Його порівнювали з Цицероном та Демосфеном насамперед через промови, названі турчиками (за аналогією до філіппік Демосфена) [1, с. 98]. Королі Речі Посполитої вели політику замирення з Османською імперією, чого Станіслав не сприймав, бо був очевидцем того, як війська Сулеймана I підходили до Відня, переживав за українські землі, що постійно потерпали від набігів татар, васалів Османів. Шляхтичі рідко коли хотіли прийняти бій, здебільшого рятувалися втечею, лишаючи беззахисний народ на поталу ворогам. У промовах Станіслав звертався напряму до короля, кажучи, що його ремесло – охорона королівства, а місце сторожа не всередині, а поза тими речами, які він стереже. Тому він пропонує монарху оселитися на кордоні, будувати там міста, зводити нові укріплення та зміцнювати старі [3, с. 16].

Головною метою свого ораторського мистецтва він вважав підвищення обороноздатності Польського королівства, чого не могло відбутися без усвідомлення королем своєї місії, тому можна вважати що він стояв при витоках ідеології освіченої монархії. А також він виступав за підпорядкування приватних інтересів суспільним. Тому потрібно було підвищувати не тільки королівську самосвідомість, а й шляхетську, впливати на владні та освічені версти, щоб вони почали діяти заради загального блага.

У промові на честь коронації нового монарха «Напучення польському королю Сигізмунду Августу» [4, с. 31] Станіслав Оріховський висловлює думки, що королем повинна бути людина, яка прагне не тільки до влади, а й до правди та справедливості, яка вибирає гідне оточення, уміє передавати частину повноважень правильним людям. Король не повинен ставити себе вище закону, вище сенату, втручатися в справи правосуддя та церкви. Станіслав схвалює виборність королів і виступає за демократію (однак слід розуміти, що він мав на увазі шляхетську демократію, тобто всією повнотою прав користувалася невелика групка населення, міщани та селяни знаходилися у підлеглому стані, і це не сприймалося як щось неправильне).

У творах Станіслава Оріховського, де він викладає роздуми про суспільний лад [4, с. 371], ми бачимо безліч ідей створення того, що зараз становить основу демократичного устрою розвинутих країн: верховенство закону, поділ на гілки влади, секуляризація церкви від держави, розмежування компетенцій правителя і сенату, роль правителя як гаранта невідчужуваних прав підданих. Його роздуми про місце в державі окремої людини, про те, що всі повинні бути рівними перед законом, а монарх має вважати метою свого правління благо підданих, дають змогу говорити про те, що Станіслав стояв при витоках концепції природного права, яка в наступні століття змінила світ. У системності та глибині осмислення природного права саме український мислитель більше, ніж на півстоліття випередив, Гуго Гроція, якому й досі низка сучасних дослідників віддає авторство природно-правової теорії.

Відповідно до ідеалу людини Ренесансу, Станіслав Оріховський-Роксолан мав блискучу ерудицію і широке поле діяльності. У своїх працях він торкався багатьох речей: від обороноздатності до гілок влади, від концепцій походження слов'янських народів до порівняльного богослов'я. Його твори стоять біля витоків основ, на яких побудоване сучасне суспільство західного зразка. Станіслав Оріховський став голосом тоді безголосих русинів, які були викинуті за межі латиномовного світу. Водночас, цю особу цікаво досліджувати, оскільки він належав до останніх поколінь, чий польська та українська ідентичності мирно співіснували та доповнювали одна одну. Його наступники вже так не могли, тому мусили вибрати не тільки ідентичність, а й сторону у міжетнічному протистоянні. На нашу думку, він є досить недооціненим діячем, оскільки його життя можна вивчати з різних аспектів: як реформатора

церкви, як політика, як філософа, як українця, як дуже цікаву особистість, що є втіленням складної та багатогранної епохи перед великими змінами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вирський Д. Станіслав Оріховський-Роксолан: життя і пам'ять НАН України. Інститут історії України. К.: Інститут історії України, 2013. 215 с.
2. Історія України в особах: Литовсько-польська доба. Авт. колектив: О.Дзюба, М. Довбищенко, ... О. Русина. К.: Україна, 1997. 272 с.
3. Липа К. Теорія архітектури, містика і війна. К.: Laugus, 2016. 152 с.
4. Оріховський Станіслав. Твори. Пер. з латинської та старопольської В. Д. Литвинова. К.: Дніпро, 2004. 672 с.
5. Сас П. Українсько-польський мислитель доби Відродження Станіслав Оріховський: на шляху до історизму Нового часу. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Sas_Petro/Ukrainsko-polskyi_myslytel_doby_Vidrodzhennia_Stanislav_Orikhovskiy_na_shliakhu_do_istoryzmu_novoho_chasu/ (дата звернення: 15.11.2020).

Журавльов Олександр

Науковий керівник – доц. Морська Наталія

ОСОБИСТІТЬ ФЕДОРА ЕРНСТА ТА ЙОГО ВНЕСОК У НАУКУ

Постать Федора Ернста належить до замовчуваних і малодосліджених через його любов до українського мистецтва і так звану «антирадянську» діяльність. Федір Ернст – історик, мистецтвознавець, роботи якого присвячувались історії та архітектурі Києва, творчості Шевченка та інших українських художників, українській мистецькій спадщині. Проте, внаслідок репресій історик стає невідомим і про нього згадують лише після реабілітації у 1958 році.

Актуальність дослідження полягає в тому, що наукова та мистецька діяльність Федора Ернста сприяє дослідженню української культури, оскільки на сучасному етапі існування українського суспільства існує проблема втрати частини тих архітектурних та художніх пам'яток, які описані у роботах Федора Ернста.

Мета дослідження полягає у аналізі внеску Федора Ернста як у наукову спадщину, так і музейну справу.

Проблемою біографії та наукової спадщини Федора Ернста найґрунтовніше займався Сергій Білокінь, а також такі дослідники, як С. Везедемська, О. Нестуля, С. Побожій, О. Походяща [2; 3; 4; 6; 7].

Федір Людвигович Ернст народився в Києві у 1891 році. У 1909 р. починає навчання у Берлінському університеті, проте вже у 1910 році навчається у Київському університеті, який закінчує в 1913 р. з можливістю праці в університеті. На початку 1919 року Ф. Ернст працює у складі пам'яткоохоронних комісій Головного управління мистецтв і національної культури, а також цього ж року стає співробітником Всеукраїнського комітету охорони пам'яток мистецтва і старовини. У грудні 1923 року призначений інспектором Всеукраїнського історичного музею ім. Т. Г. Шевченка, в лютому 1926 р. затверджений на посаді інспектора Київської крайової інспектури охорони пам'яток культури. В 1929 році Федір Ернст перебуває у складі Українського комітету охорони пам'яток культури, а в 1931 р. обраний до бюро Київської крайової комісії охорони пам'яток культури [4, с. 182]. Також, в процесі діяльності Федір Ернст належав до восьми наукових товариств, зокрема Історичного товариства Нестора-Літописця та Українського наукового товариства [2].

Наукова діяльність Ф. Ернста переважно була пов'язана, або безпосередньо стосувалась історії та архітектури Києва. Протягом діяльності у збиранні пам'яток живопису, відбувалось поглиблення відомостей про архітектуру Києва. Так, першою працею, яка стосувалась Києва було дослідження «Київська архітектура XVII–XVIII ст.», яке преміювалось Київським університетом і мало можливість бути опублікованим у журналі «Известия отдела старого Киева при Киевском Городском Музее», який не вийшов внаслідок початку Першої світової війни [1, с. 141]. Варто зазначити, що наставник Ф. Ернста Григорій Павлуцький схвалював намагання Федора Ернста окреслити усі дрібниці, які стосувались досліджуваних церков, що частково порушувало цілісність уявлення про Київську архітектуру [2]. Після цього Федір